



VIDAUS REIKALŲ
MINISTERIJA



Finansuota pagal Europos Sąjungos Teisių, lygybės ir
pilietybės programą (2014–2020)

NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ PAŽEIDŽIAMŲ BENDRUOMENIŲ KOKYBINIO TYRIMO METODOLOGIJA

Parengė dr. Liutauras Labanauskas

**Vilnius
2019**

Tyrimo metodologija parengta įgyvendinant projektą „Atsako į neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas Lietuvoje stiprinimas“, finansuotą pagal Europos Sąjungos Teisių, lygybės ir pilietybės programą (2014–2020). Projekto partneriai: Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija (koordinadorius), Lietuvos Respublikos Generalinė prokuratūra ir Žurnalistų etikos inspektoriatas tarnyba.

Vidaus reikalų ministerijos užsakymu kokybinį tyrimą, vadovaujantis šia metodologija, atliko VšĮ „Vilniaus verslo konsultacinis centras“.

Visa atsakomybė už metodologijos turinį tenka autoriams ir projekto koordinatoriui. Metodologijos turinys negali būti vertinamas kaip atspindintis Europos Komisijos nuomonę.

TURINYS

TYRIMO METODOLOGIJA	3
Kokybinio tyrimo, tiriant pažeidžiamas bendruomenes, parametrai: kokybinės prieigos pasirinkimo pagrindimas, imtis ir atranka.....	3
Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo instrumentai tiriant pažeidžiamas bendruomenes	5
Giluminis interviu.....	5
Grupinė diskusija.....	7
Kuris duomenų rinkimo metodas tinkamiausias: grupinė diskusija, vienas ar keli interviu?	9
Kontaktų užmezgimas ir pasitikėjimo ryšių su pažeidžiamų bendruomenių informantais kūrimas	10
Tyrimo etikos standartai tiriant pažeidžiamas bendruomenes	10
TYRIMO ATLIKIMAS	12
Pasirengimas grupinėms diskusijoms ir interviu.....	12
Grupinių diskusijų ir interviu su pažeidžiamų bendruomenių informantais atlikimas	13
Tyrimo užbaigimas.....	14
BAIGIAMOSIOS PASTABOS IR IŠVADOS	15
Tiriamųjų atranka ir šališkumas	15
Tiriamųjų kalba ir jos aprašymas tyrime.....	15
Tyrejo kaip problemų sprendėjo vaidmuo	15
Tyrejų patiriamas stresas ir darbo krūvis	16
LITERATŪROS SĄRAŠAS	17

TYRIMO METODOLOGIJA

Kokybinio tyrimo atlikimas yra lankstus, mokslinis duomenų rinkimo, analizės ir interpretavimo, bendradarbiavimo su tiriamaisiais procesas. Nėra įmanoma pasiūlyti universalios kokybinio tyrimo metodologijos, kuri tiktų visoms gyventojų grupėms, tačiau, remiantis bendraisiais kokybinių tyrimų atlikimo principais, šioje metodologijoje pateikiamos praktinės metodologinės kokybinio tyrimo (giluminio interviu ir grupinės diskusijos) gairės ir rekomendacijos, kaip atlikti tyrimus su pažeidžiamomis bendruomenėmis.

Ši taikomojo pobūdžio metodologija parengta įgyvendinant projektą „Atsako į neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas Lietuvoje stiprinimas“, finansuotą pagal Europos Sąjungos Teisių, lygybės ir pilietybės programą (2014–2020). Projekto partneriai: Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerija (koordinadorius), Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra ir Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba.

Kokybinio tyrimo, tiriant pažeidžiamas bendruomenes, parametrai: kokybinės priegios pasirinkimo pagrindimas, imtis ir atranka

Pažeidžiamumo sąvoka tyrimuose gali būti vartojama, remiantis Aldridge (2015) pateiktu apibrėžimu: pažeidžiami asmenys ar pažeidžiamos bendruomenės (pažeidžiamos grupės) – tai asmenys ar bendruomenės, kurios gali patirti socialinį neteisingumą, diskriminaciją ir lygių galimybių ribojimus (Aldridge, 2015). Nors nėra visuotinio pažeidžiamos grupės apibrėžimo (Aldridge, 2015), „pažeidžiamų“, „sunkiai prieinamų“ ir „paslėptų populiacijų“ grupėms gali būti priskiriami benamiai, vaikai ir paaugliai, vyresnio amžiaus žmonės, žmonės su negalia, asmenys, patyrę smurtą, sekso paslaugų teikėjai (moterys ar vyrai), LGBT asmenys, asmenys, priklausantys kultūrinėms, religinėms ir etninėms grupėms, asmenys su psichikos negalia, neteisėtų narkotikų vartotojai ir prekyautojai, taip pat tie, kurie kenčia nuo stigmatizuotų ligų (pvz., ŽIV) (Liamputtong, 2007). Prie pažeidžiamų grupių priskiriami ir asmenys, gyvenantys skurde, ar nuteistieji, taip pat asmenys, kurie patiria diskriminaciją, netoleranciją ir stigmatizaciją (Nyamathi, 1998 cit. Liamputtong, 2007). Šis sąrašas nėra baigtinis, tačiau, atliekant tyrimus su pažeidžiamomis bendruomenėmis, būtina įvertinti, kad šie asmenys ir pažeidžiamos bendruomenės bus sunkiai pasiekiamos, ir tyrėjams reikia atsižvelgti į tokių tyrimų specifiką. Atliekant tyrimus su pažeidžiamomis grupėmis, naudojama „jautrių mokslinių tyrimų“ sąvoka. Moksliniai tyrimai laikomi jautriais, pasak Kaye Wellings (Wellings, 2000 cit. Liamputtong, 2007), kai atskleidžiamas privatus ir asmeninis gyvenimas, elgesys ar patirtys, kurios gali sulaukti nepritarimo visuomenėje ir (arba) gali sukelti diskomfortą tiriamiesiems.

Kokybinis tyrimas yra skirtas interpretuoti ir išsamiai tyrinėti socialinius reiškinius ir problemas. Tokio tyrimo metu tyrėjas įsiklauso į dalyvių patirtis, analizuoja informaciją induktyviu būdu, aprašo procesą vaizdžiai ir įtaigia kalba (Luobikienė, 2011; Silverman, 2011). Kokybinis tyrimas ypač tinka tirti pažeidžiamas bendruomenes, nes toks tyrimas vyksta natūralioje aplinkoje, tiriamieji yra sunkiai pasiekiami, o nedidelis tyrimo dalyvių skaičius leidžia detaliam išanalizuoti kiekvieną atvejį (situaciją).

Kiekvieno kokybinio tyrimo imties dydis ir konkretūs tyrimui parinkti imties vienetai iš esmės priklauso nuo tyrimo tikslų. Kokybiniam tyrimui rekomenduojama pasirinkti tokius atvejus, kurie yra informatyvūs (Silverman, 2011). Pavyzdžiui, atliekant tyrimą su pažeidžiamų grupių informantais, svarbu konsultuotis ir bendradarbiauti su NVO, turinčiomis darbo su pažeidžiamomis bendruomenėmis patirties, ir pilietinės visuomenės organizacijomis, atstovaujančiomis pažeidžiamas bendruomenes. Interviu atrankos procesas gali prasidėti nuo organizacijų atstovų, taip pat diskusijų dalyvių ir tyrime dalyvavusių informantų neformalaus klausinėjimo, ką galima būtų įtraukti į tyrimą. Surasti informantus gali būti naudojami ir socialiniai tinklai. Pavyzdžiui, atrenkant musulmonus ir kitos rasės informantus, gali būti tariamasi ir su pažeidžiamų bendruomenių organizacijomis, remiamasi kitų tyrimo dalyvių rekomendacijomis ir naudojamasi socialinių tinklų galimybėmis (pvz., kvietimą musulmonams ir kitos rasės asmenims dalyvauti tyrime galima paskelbti socialinio tinklo Facebook grupėse „Foreigners in Vilnius“ ir „Foreigners in Kaunas“ (pirmajai grupei priklauso per 13,5 tūkst. narių, antrajai – per 2,8 tūkst. narių, kurių nemaža dalis yra užsienio piliečiai). Taip išnaudojant įvairias informantų suradimo strategijas, sumažinamas tikslinės atrankos mažose bendruomenėse ribotumas (t. y. išvengiama, kad į tyrimą nepatektų tik to paties rato informantai („siaura“ informacija) ir informacija nebūtų gaunama tik apie draugus ar artimuosius).

Paprastai kokybiniame tyrime tyrėjas turi tris imties sudarymo galimybes (Bitinas, Rupšienė ir Žydžiūnaitė, 2008):

1. Planuojant kokybinį tyrimą iš anksto numatyti tyrimo imties dydį.
2. Iš anksto nenumatyti tyrimo imties dydžio, bet duomenis rinkti tol, kol jie pradeda kartotis ir akivaizdžiai sumažėja jų informatyvumas (atsiranda duomenų prisotinimas).
3. Numatyti preliminarų tyrimo imties dydį, tačiau prireikus būtų galimybė tyrimo imtį išplėsti.

Kaip ir bet kurio kokybinio tyrimo atveju, taip ir tiriant pažeidžiamas bendruomenes, imties ir atrankos klausimai sprendžiami tyrimo eigoje. Atsižvelgiant į pažeidžiamų grupių charakteristikas, kokybiniuose tyrimuose paprastai taikoma tikslinė ir „sniego gniūžtės“ atranka. „Sniego gniūžtės“ atranka taikoma, kai tiriamosios visumos dydis nėra žinomas, tiriamieji yra sunkiai prieinami (Silverman, 2011). Pirmiausia atrenkami žinomi, lengvai pasiekiami individai. Kiti tiriamieji atrenkami atsižvelgiant į pirmesniųjų nuorodas ar rekomendacijas. Tiriamieji gali suteikti informacijos apie kitus tyrimui reikalingus informantus. Tikslinė atranka – tai tokia atranka, kai informantai atrenkami priklausomai nuo tyrimo tikslų (Silverman, 2011). Šios atrankos privalumas – atrenkami tik tie informantai, kurie gali tyrėjui suteikti prasmingos informacijos tyrimo tema. Tikslinė ir „sniego gniūžtės“ atranka gali būti siaurinama taikant papildomas atrankos strategijas: skirtingo amžiaus, skirtingų lyčių informantai, galimai patyrę neapykantos incidentą asmenys, maksimaliai skirtingi, informatyviausi atvejai. Tokiu būdu užtikrinama, kad tyrimo duomenys apims visus įvairius požiūrius, skirtingas elgsenas ir pan. Tarpusavyje lyginant skirtingus atvejus ieškoma pasikartojimų, bendrybių, kurios papildytų ir pagilintų kokybinio tyrimo įžvalgas.

Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo instrumentai tiriant pažeidžiamas bendruomenes

Pagrindiniai kokybinių duomenų rinkimo būdai yra giluminis interviu ir grupinė diskusija, papildomai gali būti naudojamas stebėjimas ir dokumentų analizė.

Giluminis interviu

Giluminis interviu – tai duomenų rinkimo metodas, kai tyrėjas tiesiogiai bendrauja su informantu pagal teminį pokalbio planą. Tai išsamus, gilus pokalbis su informantu (-e), kuris vidutiniškai trunka vieną valandą. Giluminiame interviu atskleidžiamos tiriamųjų nuostatos, vertinimai, įsitikinimai, patirtys ir pan. Giluminis interviu yra labai geras priartėjimo prie žmonių suvokimo, reikšmių, situacijų apibrėžimo ir realybės konstravimo būdas (Luobikienė, 2011). Atliekant giluminį interviu, kartu yra atliekamas ir stebėjimas: tyrėjas ne tik girdi, ką informantas sako, bet ir mato, kaip jis kalba, kaip tuo metu elgiasi (Silverman, 2011). Kartais giluminis interviu vadinamas intensyviu interviu (Hesse-Biber ir Leavy, 2005; Iganski & Levin, 2015; Liamputtong, 2007), nes šis metodas tinka rinkti istorijas iš pažeidžiamų ir atskirtų patiriančių žmonių. Šis metodas yra priimtinas ir tyrėjams, kurie nori būti arti savo dalyvių (Birch ir Miller, 2000; Nicholson ir Burr, 2003; Hesse-Biber ir Leavy, 2005; Liamputtong ir Ezzy, 2005; Liamputtong, 2007). Daugelis kokybinių tyrimų projektų apima vienkartinis interviu, kuriais siekiama tik vieno tikslo – kuo greičiau surinkti informaciją ir užbaigti tyrimą (kartais tokia interviu taktika apibūdinama kaip „hit ir run“ (liet. „padaryti ir pasišalinti“) metodas) (Booth ir Booth, 1994). Tačiau tiriant pažeidžiamas grupes, svarbu užmegzti didesnę artimumą, praleisti daugiau laiko, kuriant pasitikėjimą, ir laikytis etikos standartų.

Giluminis interviu paprastai pradedamas tyrėjo prašymu informantui papasakoti apie savo gyvenimą. Informantas gali laisvai pasirinkti, kaip pradėti pasakojimą. Toks interviu leidžia nustatyti reikšmes ir prasmes, kurias tam tikriems savo gyvenimo įvykiams priskiria informantai, ir išvelgti, kaip šios reikšmės lemia jų gyvenimo supratimą. Interviu klausimai gali būti keičiami, reformuluojami ir naudojami lanksčiai. Kartais giluminio interviu klausimai yra sudėtingi ir gali būti nesuprantami informantams, kurie yra mažai raštingi, todėl klausimus tyrėjai gali perfrazuoti atsižvelgdami į tiriamųjų išsilavinimą, raštingumo ar gebėjimo kalbėti užsienio kalba lygį. Pavyzdžiui, užuot pradėjus tyrimą formaliu klausimu „Kaip apibūdintumėte Lietuvą tolerancijos Jūsų bendruomenei aspektu?“, kuris buvo numatytas interviu gairėse, vykdant interviu su romų informantais, šį klausimą turėjome pakeisti į „Tai papasakokit, kaip Jūs čia gyvenat Marijampolėje (Panevėžyje)?“ (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Giluminio interviu gairės neapykantos kurstymo tema (pavyzdys)

Kaip apibūdintumėte Lietuvą tolerancijos Jūsų bendruomenei aspektu? Jūsų nuomone, kaip politikai, žiniasklaida, bendradarbiai, kaimynai ir pan. priima [kitų tautybių, religijų, rasių, LGBT+] žmones?

Kokias „politinio, socialinio“ nekorektiškumo apraiškas esate linkę toleruoti (anekdotai, buitiniai nacionaliniai stereotipai, patarlės ir pan.)? Kaip manote, kur yra riba tarp humoro ir

kuomet jau derėtų kreiptis į policiją? Sakoma, kad „politinis, socialinis“ nekorektiškumas yra tam tikras kultūrinis „prieskonis“, be kurio kasdienybė būtų neįdomi? Ką apie tai manote?

Kaip dažnai apie šias patirtis kalbate su savo artimaisiais, draugais, kolegomis? Su kuo ir kaip dažnai kalbatės apie šias patirtis? Ar pokalbiai apie netoleranciją yra [nuolatinė, dažna, epizodinė, reta] tema su šeimos nariais ir (ar) artimiausiais draugais?

Gal galite papasakoti ir (ar) prisiminti istorijų iš savo ar savo artimųjų gyvenimo? [Kaip dažnai tai nutinka? Kada tai vyko? Asmeninės ir pačios naujausios patirtys.]

1. Savo žodžiais papasakokite, kas atsitiko?

2. Kokie žmonės jus įžeidė, kas jie buvo?

3. Kaip ši patirtis paveikė jus? Kas pasikeitė gyvenime po šios patirties?

4. Kaip ši patirtis paveikė kitus jūsų artimuosius, jų gyvenimą?

5. Kokius jausmus sukėlė patirtis?

6. Kokių minčių pirmiausia jums kyla, kai prisimenate šią patirtį?

7. Kaip reagavo jūsų kūnas? Kokius kūno pokyčius ar pojūčius pastebėjote?

8. Kas buvo sunkiausia tuo laikotarpiu?

9. Kokie žmonės tai buvo, kurie Jus įžeidė? Kur tiriamieji nukenčia? Privačios ir viešosios erdvės. Viešasis transportas. Žiniasklaida ir socialiniai tinklai. [Koks yra pažeidėjo profilis?] Kokie jūsų santykiai su pažeidėjais? [Kova su nusikalstamu elgesiu] Kaip bandote priešintis esamai situacijai?

10. Remdamiesi savo asmenine patirtimi, kaip apibrėžtumėte neapykantos nusikaltimą? Kokių asociacijų Jums pirmiausia kyla išgirdus „neapykantą kurstanti kalba“ ir „neapykantos nusikaltimas“? Kokie šių sąvokų skirtumai? Kaip manote, kiek tikėtina, kad kam nors galite nepatikti tik dėl to, kad esate (romų, žydų, LGBT+, musulmonų, kitos rasės) visuomenės grupės atstovas (-ė)? Kaip manote, kokie žmonės galėtų Jūsų nemėgti tik dėl šio fakto?

11. Kas padeda ir (ar) padėjo jums išverti ir (ar) įveikti krizę? Išoriškai – žmonės, vietos; viduje – mintys, emocijos, įsitikinimai. Kokia veikla ir (ar) elgesys?

Kaip netolerancija ir neapykanta jūsų atstovaujamai grupei reiškiasi Jūsų artimoje aplinkoje? Kokius jos bruožus ir (ar) pasireiškimus galėtumėte išskirti? Kokiose situacijose esate sulaukę komentarų savo adresu? [Ar komentarai išsakomi vieno asmens akis į akį? Asmeniškai? Ar grupės asmenų?] Jei taip, iš kokios aplinkos (fizinės ar medijų)? [Lietuvių kalbos mokėjimas ar nemokėjimas]. Kokius konkrečius komentarus galėtumėte prisiminti? [Dėl išvaizdos, dėl rasės, dėl tautybės, dėl seksualinės orientacijos, skirti asmeniui ar bendri grupei? Kylančys iš konkrečios situacijos ar iš bendro konteksto].

Jei dirbate, kaip į jus reaguoja darbdaviai, bendradarbiai, kaimynai? [Klausimai kitos rasės ir musulmonų grupės atstovams] Kokios problemos iškilo dirbant ir (ar) gyvenant Lietuvoje?

Kaip dažnai apie šias patirtis kalbate su savo artimaisiais, draugais, kolegomis? Su kuo ir kaip dažnai kalbatės apie šias patirtis? Ar tokie pokalbiai yra [nuolatinė, dažna, epizodinė, reta] tema su šeimos nariais ir (ar) artimiausiais draugais?

Kaip Jūs manote, kokios neapykantos formos yra labiau susijusios su jūsų kaip (romų, žydų, LGBT+, musulmonų, kitos rasės) atstovaujama visuomenės grupe? Kokia būna Jūsų reakcija į tokio pobūdžio dalykus?

Kaip neapykanta veikia jus? [Baimė dėl viktimizacijos. Emocinis ir fizinis poveikis. Neapykantos „normalizavimas“. Pasipriešinimo neapykantai strategijos].

Į ką kreipiatės [kreiptumėtės, jei reiktų] pagalbos, patyrę neapykantos nusikaltimus? Jei kreipėsi – padėjo ar nepadėjo? Kodėl nesikreipiate į teisėsaugos institucijas? Kokią turite bendradarbiavimo su teisėsaugos institucijomis teigiamą ir (ar) neigiamą patirtį?

Ko bandėte ar reiktų imtis, kad išspręstumėte problemą? Kokios atsakomosios priemonės ir (ar) veiksmai galėtų pakeisti padėtį? [Kokie poreikiai ir lūkesčiai siekiant užkardyti tokius nusikaltimus?]

Kokia apsauga nuo neapykantos nusikaltimų, jūsų nuomone, yra veiksmingiausia? Kokios paramos reikia ar pasigendate? Koks bendradarbiavimo su institucijomis ir (ar) bendruomene modelis būtų priimtinausias?

Kokių pokyčių – tolerancijos, saugumo, neapykantos nusikaltimų, neapykantą kurstančių kalbų didėjimo ar mažėjimo – tikėtės po 5 metų? Kokius pokyčius išvelgiate per pastarąjį laikotarpį?

Ar pasidalijote viskuo, kas yra svarbu, atsižvelgiant į patirtį?

Grupinė diskusija

Grupinės diskusijos, kaip ir giluminio interviu metodas, taip pat yra tinkamas tyrimo metodas rinkti informacijai iš grupių narių, kurie paprastai yra sunkiai pasiekiami. Grupinės diskusijos metodas yra taikomas tada, kai grupės nariai dėl savo pažeidžiamumo yra sunkiai prieinami ir nenori dalintis informacija interviu metu (Liamputtong, 2007). Lichtenstein ir Nansel (2000) teigia, kad grupinės diskusijos leidžia gauti grupės palaikymą ir padidina pasitikėjimą ir tiriamųjų komfortą. Tai ypač svarbu, kai tyrimo sritis suvokiama kaip jautri arba nepatogi informantams (pvz., neapykantos kurstymo tema tyrimo metu romų ir musulmonų bendruomenės atstovai buvo labiausiai linkę dalyvauti tyrimo metu organizuotose grupinėse diskusijose, tačiau šių grupių nariai ne taip entuziastingai norėjo dalyvauti individualiuose interviu). Jane Seymour ir kt. (2004) teigia, kad grupės sąveika skatina dalyvius nagrinėti klausimus pagal pačių tiriamųjų nustatytas „žaidimo taisykles“. Grupinės diskusijos padeda plėtoti ir geriau išnagrinėti rūpimus klausimus ir nustatyti prioritetus, kurie yra svarbūs tiriamoms sritims ir kurie galėtų būti toliau tiriami interviu metu. Grupinės diskusijos suteikia galimybę tiriamiesiems pasisakyti jautriais klausimais, kurie nėra gerai suprantami (Liamputtong, 2007).

2 lentelė. Grupinės diskusijos gairės neapykantos kurstymo tema (pavyzdys)

IŽANGA

Kaip Jūs ir žinote, Vidaus reikalų ministerijos užsakymu mes vykdome tyrimą apie neapykantos nusikaltimus. Jūs esate atrinktas (-a) tyrimui, atsižvelgiant į jūsų patirtį. Tyrimas atliekamas anonimiškai ir konfidencialiai, informacija bus naudojama apibendrintai, kartu su kitų asmenų suteikta informacija. Ar sutinkate, kad pokalbis bus įrašytas į diktofoną? Tyrimui pasibaigus, įrašas su mūsų pokalbiu bus sunaikintas. Žinoma,

prieš tai noriu informuoti, kad galite neatsakyti į mano klausimus, jei nenorite, ir galite baigti pokalbį bet kuriuo metu.

ĮVADINIAI KLAUSIMAI

Šiek tiek papasakokite apie save.

Amžius, šeima, partneris (-ė), gyvenimo sąlygos, užimtumas?

KLAUSIMAI TYRIMO DALYVIAMS

Kaip apibūdintumėte Lietuvą tolerancijos Jūsų bendruomenei aspektu? Jūsų nuomone, kaip politikai, žiniasklaida, bendradarbiai, kaimynai ir pan. priima [kitų tautybių, religijų, rasių, LGBT+] žmones?

Kokias „politinio, socialinio“ nekorektiškumo apraiškas esate linkę toleruoti (anekdotai, buitiniai nacionaliniai stereotipai, patarlės ir pan.)? Kaip manote, kur yra riba tarp humoro ir kuomet jau derėtų kreiptis į policiją? Sakoma, kad „politinis, socialinis“ nekorektiškumas yra tam tikras kultūrinis „prieskonis“, be kurio kasdienybė būtų neįdomi? Ką apie tai manote?

Kaip dažnai apie šias patirtis kalbate su savo artimaisiais, draugais ir kolegomis? Su kuo ir kaip dažnai kalbatės apie šias patirtis? Ar pokalbiai apie netoleranciją yra [nuolatinė, dažna, epizodinė, reta] tema su šeimos nariais ir artimiausiais draugais?

[Klausimai visiems] Kokių asociacijų Jums pirmiausia kyla išgirdus „neapykantą kurstanti kalba“ ar „neapykantos nusikaltimas“? Kokie šių sąvokų skirtumai? Kaip manote, kiek tikėtina, kad kam nors galite nepatikti tik dėl to, kad esate (romų, žydų, LGBT+, musulmonų, kitos rasės) visuomenės grupės atstovas (-ė)? Kaip manote kokie žmonės galėtų Jūsų nemėgti tik dėl šio fakto?

Kaip netolerancija ar neapykanta jūsų atstovaujamai grupei reiškiasi Jūsų artimoje aplinkoje? Kokius jos bruožus ar pasireiškimus galėtumėte išskirti? Kokiose situacijose esate sulaukę komentarų savo adresu? [Ar komentarai išsakomi vieno asmens akis į akį? asmeniškai? ar grupės asmenų?] Jei taip, iš kokios aplinkos (fizinės ar medijų)? [Lietuvių kalbos mokėjimas ar nemokėjimas]. kokius konkrečius komentarus galėtumėte prisiminti? [Dėl išvaizdos, dėl rasės, dėl tautybės, dėl seksualinės orientacijos, skirti asmeniui ar bendri grupei? Kylantys iš konkrečios situacijos ar iš bendro konteksto].

Jei dirbate, kaip į jus reaguoja darbdaviai, bendradarbiai, kaimynai? [klausimai kitos rasės, musulmonų grupės atstovams] Kokios problemos iškilo dirbant ir gyvenant Lietuvoje? Kokius pokyčius išvelgiate per pastarąjį laikotarpį?

[klausimai visiems] Gal galite papasakoti ar prisiminti kokių nors atsitikimų iš savo ar savo artimųjų gyvenimo? [Kaip dažnai tai nutinka? Kada tai vyko? Asmeninės ir pačios naujausios patirtys] Kokie žmonės tai buvo? [Koks yra pažeidėjo profilis?] [Ar komentarai išsakomi vieno asmens akis į akį? Asmeniškai? Ar grupės asmenų?] Prieš jus kaip asmenį, ar prieš jus kaip bendruomenės atstovą? [Lietuvių kalbos mokėjimas ar nemokėjimas].

Kokie jūsų santykiai su pažeidėjais? Pažeidėjai – pavieniai ar grupės? [Kova su nusikalstamu elgesiu.] [Kokia aplinkinių asmenų reakcija, nutikus incidentui?]

Kaip Jūs manote, kokios neapykantos formos yra labiau susijusios su jūsų kaip (romų, žydų, LGBT+, musulmonų, kitos rasės) atstovaujama visuomenės grupe? Kokia būna Jūsų reakcija į tokio pobūdžio dalykus?

[JEI NETURI PAVYZDŽIŲ AR ISTORIJŲ] Aš Jums paminėsiu įvairių neapykantos pavyzdžių: *(žodinis įžeidinėjimas, grasinimas smurtauti, sugadinta nuosavybė, į jus*

nusitaikyta (pvz., mesti kitą daiktą) kaip į objektą, apspjaudymas, trenkimas į veidą, spyris, stūmimo veiksmas, grasinimas daiktu ar ginklu, patyčios iš policijos pareigūnų, seksualinio pobūdžio smurtas, kaip savo grupės atstovui (-ei), žodinis smurtas artimoje aplinkoje (iš šeimos narių, artimųjų, draugų, kolegų; adresuotas jums; ar bendro pobūdžio pasisakymai apie jūsų grupę), fizinis smurtas artimoje aplinkoje, baimės jausmas dėl savo kaip grupės nario saugumo, vienkartinis ar pakartotinis neapykantos pasireiškimas, tikimybė, kad vėl bus grasinama ar priekabiuojama).

Kur tiriamieji nukenčia? Privačios ir viešosios erdvės. Viešasis transportas. Žiniasklaida ir socialiniai tinklai. Kaip bandote priešintis esamai situacijai?

Kaip neapykanta veikia jus? [Baimė dėl viktimizacijos. Emocinis ir fizinis poveikis. Neapykantos „normalizavimas“. Pasipriešinimo neapykantai strategijos].

Į ką kreipiatės [kreiptumėtės, jei reikėtų] pagalbos, patyrę neapykantos nusikaltimus? Jei kreipėsi – padėjo, nepadėjo? Kodėl nesikreipia į teisėsaugos institucijas? Kas paskatintų nukentėjus kreiptis į teisėsaugą? Kokie Jūsų lūkesčiai dėl teisėsaugos (policijos)? Kokią turite bendradarbiavimo su teisėsaugos institucijomis teigiamą ar neigiamą patirtį?

Ko bandėte ar reikėtų imtis, kad išspręstumėte problemą? Kokios atsakomosios priemonės ar veiksmai galėtų pakeisti padėtį? [Kokie poreikiai ir lūkesčiai siekiant užkardyti tokius nusikaltimus?]

Kokia apsauga nuo neapykantos nusikaltimų, jūsų nuomone, yra veiksmingiausia? Ar pakanka informacijos apie nukentėjusiųjų teises, ar žinote, kur ir kokią paramą gali gauti (nemokama teisinė pagalba, kompensacija už smurtinius nusikaltimus ir pan.). Kokios paramos reikia ar pasigendate? Koks bendradarbiavimo su institucijomis ir bendruomene modelis būtų priimtinausias?

PABAIGA, APIBENDRINIMAS

Kokių pokyčių – tolerancijos, saugumo, neapykantos nusikaltimų, neapykantą kurstančių kalbų didėjimo ar mažėjimo – tikėtės po 5 metų?

Gal dar kažko nepaklausėme? Gal norėtumėte dar ką nors pridėti? Kaip jautėtės per šį pokalbį? Kurie mūsų klausimai jums patiko ar nepatiko?

Kuris duomenų rinkimo metodas tinkamiausias: grupinė diskusija, vienas ar keli interviu?

Kiekvienas kokybinis tyrimas yra įsikišimas į tiriamųjų gyvenimą. Siekiant surinkti tyrimui medžiagą tyrėjams gali iškilti iššūkis – kiek kartų ir kaip dažnai bendrauti su informantais. Tyrimo metu gali tekti spręsti klausimą dėl kai kurių informantų uždarumo, nepasitikėjimo (pavyzdžiui, romų tautybės asmenys po giluminių interviu teigė, kad būtų buvę lengviau diskutuoti grupėje; musulmonės moterys teigė, kad grupinė diskusija tik su moterimis joms būtų priimtinesnė, nei diskusija kartu su vyrais ar individualus pokalbis su tyrėju vyru). Sprendimas susitikti su tiriamaisiais vieną ar kelis kartus priklauso nuo tyrėjo ir informanto tarpusavio sąveikos. Tyrėjas kiekvienu konkrečiu atveju turėtų spręsti dėl susitikimų skaičiaus su informantais, prireikus ir pasitardamas su informantais. Tyrimo kontekste tyrėjas gali sulaukti priešiško iš informantų, kurie interviu metu nebus linkę pernelyg atvirauti, todėl su uždaresniais informantais galėtų būti rekomenduojama susitikti kelis kartus. Kita vertus,

vienkartinių interviu metu dalyviai yra labiau linkę atskleisti asmeninę informaciją, nes tikisi, kad su tyrėju daugiau nesusitiks, todėl išlaikomas didesnis susitikimo anonimiškumas. Būtina pažymėti, kad vienkartinių susitikimų su informantais metu tyrėjas patiria mažiau emocinių išgyvenimų, jam yra lengviau užtikrinti tyrimo etiką, taip pat tikėtina, kad iškils mažiau iššūkių nutraukiant santykius su informantais. Kita vertus, keli susitikimai suteikia daugiau laiko ir galimybių plėtoti ryšį su tyrimo dalyviais, o tai gali padidinti informacijos „prisotinimą“ ir atskleidimą. Tačiau tokiu atveju sunkiau išvengti informantų išnaudojimo tyrimo tikslais, gali atsirasti daugiau šališkumo interpretuojant tyrimo rezultatus, iškilti sunkumų nutraukiant ryšius su tyrimo dalyviais.

Kontaktų užmezgimas ir pasitikėjimo ryšių su pažeidžiamų bendruomenių informantais kūrimas

Svarbus aspektas atliekant tyrimus su pažeidžiamomis grupėmis – ryšio su tiriamaisiais užmezgimas ir palaikymas. Todėl atliekant tyrimą svarbu atsižvelgti į tyrėjo ir tiriamojo komunikaciją (bendravimo stilius, kalba, tonas, vartojamos sąvokos, išsilavinimas, neutrali apranga) (Minichiello, Aroni, Timewell ir kt., 2000). Tyrėjas turėtų stengtis pažinti dalyvių gyvenimą (Berk ir Adams, 2001), pagal galimybes interviu atlikti tiriamųjų namuose. Bendravimo su tyrimo dalyviais kokybei padeda preliminarus pokalbis prieš interviu (Liamputtong ir Ezzy, 2005), kavos ar arbatos gėrimas, valgymas kartu (Matocha, 1992). Reikėtų aktyviai domėtis asmens gyvenimu, bendraujant taikyti aktyvaus klausymo metodus (Liamputtong ir Ezzy, 2005; Minichiello, Madison, Hays et al., 1999). Užmegzti kontaktus su pažeidžiamų grupių atstovais ir įgyti daugiau pasitikėjimo ir atvirumo iš grupinių diskusijų dalyvių ir giluminių interviu informantų tyrėjams gali padėti dalyvavimas bendruomenių renginiuose, asmeninės pažintys, susirašinėjimas žinutėmis prieš ir po tyrimo. Įvairios neformalios veiklos (kalbos kursai, stovyklos, išvykos), pokalbiai su bendruomenių atstovais (kurie nebūtinai dalyvauja tyrime) leidžia tyrėjui užsitarnauti didesnę bendruomenės narių pasitikėjimą ir palengvina darbą renkant kontekstinę ir jautrią informaciją apie tiriamųjų patirtis.

Tyrimo etikos standartai tiriant pažeidžiamas bendruomenes

Tyrimo metu reikalinga laikytis šių darbo su pažeidžiamomis bendruomenėmis principų (Liamputtong, 2007):

- Pasitikėjimo santykių kūrimas, nuolatinis tyrėjo ir tiriamųjų grįžtamojo ryšio palaikymas viso mokslinio tyrimo proceso metu.
- Prieš pradėdamas tyrimą gauti informanto žodinį sutikimą dalyvauti tyrime; šį sutikimą pakartotinai gauti tyrimo proceso metu.
- Tyrimo dalyviai turi būti aiškiai informuoti, kad jie turi teisę pasitraukti iš tyrimo bet kuriuo metu.
- Užtikrinama pagarba tyrimo dalyviams, jų orumas išsaugomas viso tyrimo metu.
- Tyrimo proceso nutraukimas ir pasitraukimas iš tyrimo turi būti sprendžiami taktiškai ir jautriai.

- Tyrimo dalyviai turi būti informuoti, kad turi teisę patikrinti informaciją tyrimo ataskaitoje.
- Tyrimo dalyviai turi būti apsaugoti nuo galimos žalos ar poveikio jiems (anonimiškumo, konfidencialumo užtikrinimas, privatumo gerbimas) (Liamputtong, 2007).

Tyrimo dalyviams turi būti paaiškinta, kaip bus panaudoti tyrimo duomenys ir tai, kad, gerbiant privatumą ir laikantis anonimiškumo ir konfidencialumo principų, tyrimo ataskaitoje nebus pateikiama informacija, kuri leistų atskleisti informantų tapatybę bei pažeistų jų teises.

TYRIMO ATLIKIMAS

Pasirengimas grupinėms diskusijoms ir interviu

Daugeliu atvejų giluminis interviu arba grupinė diskusija yra pagrindinė galimybė gauti jautrią asmeninę informaciją. Sprendžiant, ką reikėtų įtraukti į tyrimą, turi būti atsižvelgiama į tai, kad **informantai gali būti patyrę fizinio smurto ar psichologinių išgyvenimų** (pvz., tyrimo neapykantos kurstyto tema į grupinę diskusiją nebuvo įtraukta moteris prieš savaitę iki tyrimo patyrusi persileidimą). Kilus abejonėms dėl asmens įtraukimo į tyrimą, tyrėjai turi pasikonsultuoti su sveikatos specialistu ar socialiniu darbuotoju.

Tiriamiesiems reikalingas laikas pasirengti tyrimui, todėl jie iš anksto turi būti informuoti apie tyrimo svarbą, užsakovus ir vykdytojus, tyrimo temą bei tikslus. Paskatinti informantus dalyvauti tyrime padeda užtikrinimas dėl tyrimo svarbos, kitų bendruomenės atstovų dalyvavimas tyrime, bendradarbiavimas su informantų interesus atstovaujančiomis bei ginančiomis organizacijomis, NVO ir pan.

Reikia numatyti ir tai, kad tyrimo metu tiramiesiems gali būti reikalingas papildomas **pagalbinis asmuo**, pavyzdžiui, socialinis darbuotojas, psichologas ir kt. Atsižvelgiant į tiriamųjų pageidavimą, tyrimą gali stebėti šeimos nariai (vaikai arba sutuoktinis, tame pačiame būste gyvenantys asmenys). Tokiu atveju, bet kurie kiti asmenys, esantys su tiriamaisiais, prieš pradėdant tyrimą turėtų būti informuoti, kad negali atsakyti į klausimus tiriamojo asmens vardu ar nutraukti tyrimo. Atsižvelgiant į asmenų kultūrinius įpročius gali būti atliekami **interviu su pora** (pvz., sutuoktiniais ar partneriais iš romų ar musulmonų bendruomenių).

Aplinka, kurioje vyksta tyrimas, gali turėti įtakos tyrimo rezultatams. Reikia sukurti patogią aplinką, kuri padėtų tiramiesiems jaustis laisvai. Patalpa turėtų būti tyli, uždara, joje neturėtų būti trikdžių. Grupinės diskusijos metu patalpa turėtų būti jauki, paruošta priimti diskusijos dalyvius. Giluminius interviu galima atlikti tiek tiriamųjų, tiek ir tyrėjo namuose, darbovietėje ar kitoje informantams priimtinoje aplinkoje (pvz., viešbučių fojė, kavinėse, bibliotekose ar kitose prieinamose ir tinkamose tyrimui erdvėse).

Siekiant užtikrinti informantų atvykimą, gali tekti pasirūpinti transportu, kompensuoti dalyvių atvykimo išlaidas.

Reikia **atsižvelgti į tyrimo laiką** – tyrimą suplanuoti tinkamu laiku, atsižvelgiant į tiriamųjų galimybes. Nemažą įtaką planuojant susitikimo su tiriamaisiais laiką turi kultūrinės ir religinės šventės, į kurias būtina atsižvelgti.

Naudojantis vertėjo paslaugomis, būtina jį informuoti apie tyrimo specifiką, jautrias temas ir kitus tyrimo bei pačių tiriamųjų ypatumus. Tyrėjai kartu su vertėjais gali iš anksto nustatyti specifinių terminų, vartojamų tiriamos temos kontekste, apibrėžimus bei reikšmes.

Asmenys, kurie patyrė sunkias smurto formas, gali būti itin jautrūs **dėl tyrimo metu vartojamų žodžių** ar aptariamų klausimų (patartina vengti vartoti užgaulius ir tiriamuosius asmenis įžeidžiančiuosius žodžius, net ir turint geranoriškus motyvus).

Grupinių diskusijų ir interviu su pažeidžiamų bendruomenių informantais atlikimas

Tiriant pažeidžiamų grupių asmenis labai svarbu tyrimo dalyviams parodyti empatiją ir draugiškumą, nes tai leidžia tiriamiesiems tyrimo situacijose **jaustis saugiai ir patogiai**. Būtina jautriai ir detalai paaiškinti tyrimo tikslą ir uždavinius, atsakyti į tiriamųjų klausimus. Jei tyrimo atlikimo metu dalyvauja keli tyrėjai ar kiti asmenys, būtina tiriamiesiems paaiškinti visų dalyvaujančių pašalinių asmenų vaidmenis ir užduotis tyrime.

Nors konfidencialumo, anonimiškumo ir privatumo užtikrinimo principas paprastai yra paaiškinamas kiekviename tyrime, tačiau pažeidžiamų grupių atstovai šiais klausimais yra itin jautrūs, todėl būtina akcentuoti, kad visa tyrimo metu gauta informacija išliks anonimiška bei konfidenciali (tai gali būti ypač svarbu tokiems tiriamiesiems kaip LGBT atstovams ar žinomiems asmenims, pvz., bendruomenių lyderiams). Jei daromas giluminio interviu ar grupinės diskusijos įrašas, tyrėjai visada turėtų paprašyti **informantų sutikimo pokalbį įrašyti**.

Gali būti pasiūlyta pasirašyti **asmens sutikimą dalyvauti tyrime** (žr. 3 lentelę), tačiau kai kurie tiriamieji gali su nepasitikėjimu žiūrėti į bet kokių dokumentų pasirašymą (pvz., LGBT asmenys dėl galimo tapatybės atskleidimo). Neraštingi asmenys (pvz., romai) gali neturėti įgūdžių tą padaryti, todėl prašymas perskaityti ir pasirašyti sutikimo dalyvauti tyrime dokumentą gali neigiamai paveikti dalyvio motyvaciją teikti informaciją. Tokiais atvejais užtenka gauti žodinį pilnamečio asmens sutikimą. Dėl nepilnamečių asmenų įtraukimo į tyrimą poreikio turėtų būti sprendžiama konsultuojantis su ekspertais ir atsižvelgiant į nepilnamečių asmenų apsaugą ir jų teises reglamentuojančius teisės aktus.

3 lentelė. Informuoto asmens sutikimo dalyvauti tyrime forma (pavyzdys)

<p style="text-align: center;">Informuoto asmens sutikimas dalyvauti tyrime</p> <p>Užpildydamas (-a) šią formą, aš patvirtinu, kad man buvo pateikta tiek raštiška, tiek žodinė informacija apie tyrimą [...] ir į mano klausimus buvo tinkamai atsakyta. Aš sutinku dalyvauti tyrime ir suprantu, kad mano dalyvavimas yra savanoriškas ir aš galiu bet kuriuo metu ir be jokio papildomo paaiškinimo nutraukti dalyvavimą tyrime. Užpildydamas (-a) šią formą, aš neatsisakau savo įstatyminių teisių. Aš taip pat sutinku dėl duomenų apdorojimo, jei yra išlaikomas gautos informacijos konfidencialumas.</p> <p>Pažymėkite tinkamą:</p> <p>1. TYRIME SUTINKU DALYVAUTI <u>TIK ANONIMIŠKAI</u> _____ (parašas, slapyvardis ar inicialai)</p> <p>2. Sutinku, kad mano vardas, pavardė ar atstovaujama organizacija būtų paminėta tyrimo ataskaitos įvade ar padėkoje, bet būtų išlaikomas gautos informacijos konfidencialumas. _____ (nurodykite savo vardą, pavardę ar organizaciją ir pasirašykite)</p>
--

Pildo tyrėjas (-a):

Aš, _____ žemiau pasirašęs (-iusi), patvirtinu, kad informantui (-ei), kuris (-i) pasirašo šią formą parašu, slapyvardžiu ar inicialais, pateikiau visą informaciją apie tyrimą ir jis (ji) suvokia dalyvavimo šiame tyrime pobūdį. Patvirtintu, kad jis (ji) gavo šio pasirašyto ir datuoto sutikimo egzempliorių.

2018-12-20

Tyrėjas turėtų būti susipažinęs su tiriamų asmenų duomenimis, prisiminti jų vardus ir kitas svarbias detales. Žinant informaciją apie skaudžius išgyvenimus, reikėtų vengti kelis kartus prašyti atkurti įvykius ar pasakoti apie skaudžius ir nemalonių išgyvenimus. Jei tiriamasis patiria emocinį šoką, tyrėjas turi suvaldyti situaciją ir tęsti pokalbį vėliau, nedalyvaujant kitiems asmenims. Tyrėjai turėtų rodyti empatiją ir ypatingą atidumą, atsiminti ankstesnius tiriamųjų pasakojimus ir kitus tyrimo procesui svarbius elementus bei aplinkybes. Šiuo tikslu galima naudotis užrašais.

Tyrimo situacija yra nauja ir svetima daugumai tiriamųjų, todėl reiktų skirti pakankamai laiko **siekiant sukurti gerą bendravimo ir pasitikėjimo atmosferą**. Tai leis tiriamiesiems jaustis saugiai, išvengti streso, nerimo ir nepasitikėjimo. Tokia atmosfera suteiks galimybę gauti kokybišką informaciją apie tiriamus reiškinius bei įvykius.

Tyrimas turėtų vykti kaip **tyrėjo ir tiriamojo dialogas**, todėl svarbu užmegzti ryšį ir palaikyti gerus santykius. Labai svarbu tyrėjui valdyti emocijas, kaip savo, taip ir tyrimo dalyvių, nes aptariamoms temoms ir įvykiams paprastai turi didelį emocinį krūvį, dažnai išprovokuoja viktimizacijos pojūčius ar būseną.

Bendravimo stilius turi būti empatiškas, tinkamai panaudojant žodžius, kūno kalbą ir gestus, kurie padeda pagerinti bendravimą ir užtikrina informacijos kokybę ir patikimumą. Būtina atsižvelgti į esamus kultūrinius skirtumus, tradicijas (pvz., jei tyrime dalyvaujančios moterys pageidauja kalbėtis su tyrėjomis moterimis, būtina į tai atsižvelgti).

Tyrimo užbaigimas

Nepaisant sudėtingų temų **tyrimo susitikimas turėtų būti užbaigtas neutralia tema**. Tai padėtų informantams nusiraminti po stiprių išgyvenimų prisiminimo, patirtų neigiamų emocijų. Tyrėjo užduotis yra nuteikti tyrimo dalyvius pozityviai mąstysenai, konstruktyviam požiūriui į vykstančius pokyčius pažeidžiamose bendruomenėse, besikeičiančias visuomenės nuostatas dėl pažeidžiamų bendruomenių.

Tyrimo pabaigoje informantams gali būti pateikiama informacija apie kitus tyrimo etapus, informuojama, kur bus skelbiama informacija. Taip pat suteikiama informacija apie galimybes susisiekti su tyrimo organizatoriais bei tyrėjais.

BAIGIAMOSIOS PASTABOS IR IŠVADOS

Tiriamųjų atranka ir šališkumas

Tiriamųjų atranka yra vienas svarbiausių ir kritinių tyrimo parametrų. Atliekant tyrimus su smurtą ar neapykantos nusikaltimus galimai patyrusiais informantais, pradiniame tyrimo etape siekiama surinkti neutralią ir nešališką informaciją apie tyrimo dalyvių patirtis, vengti pernelyg viktimizuoti tiriamuosius. Tačiau, atsižvelgiant į jautrias tyrimo temas, tyrimo eigoje tiriamųjų atrankos taktika gali keistis. Pavyzdžiui, po pirmųjų interviu su musulmonais ir diskusijos su kitos rasės asmenimis į tyrėjus patys kreipėsi asmenys, kurie buvo patyrę galimų neapykantos incidentų ir norėjo pasidalinti savo patirtimi. Todėl tokį tiriamųjų įtraukimo būdą galima įvardinti kaip tiriamųjų ir tyrėjo bendradarbiavimo projektą. Būtina pažymėti, kad dėl tokio informantų įsitraukimo į tyrimo grupę tyrimo rezultatuose gali atsirasti šališkumo, tačiau incidentus patyrusių asmenų patirtis labai praturtina tyrimo išvalgas ir leidžia geriau suprasti neapykantos incidentų pobūdį ir poveikį bendruomenėms. Pateiktos situacijos paprastai būna labai iliustratyvios, praturtina konkrečiomis citatomis bei išraiškos formomis.

Tiriamųjų kalba ir jos aprašymas tyrime

Nors neapykantos incidentus patyrę informantai pakankamai noriai apie juos pasakoja, tačiau tuo pačiu nenori pakartotinai patirti tų pačių išgyvenimų, vengia pakartoti jiems pasakytus keiksmazodžius ar įžeidimą. Sumažėjęs pasitikėjimas savimi gali būti stigmatizacijos pasekmė, todėl pernelyg agresyvus ir „tardantis“ klausinėjimas informantų suvokiamas kaip grėsmė jų tapatybei. Pažymėtina, kad tos pačios klausimų pateikimo taisyklės galioja ir teisėsaugos pareigūnų vykdomų apklausų metu, todėl svarbu suprasti, kad atsakymus į klausimus apie incidentus gali paveikti asmeniniai ir situaciniai veiksniai, kuriuos turi suprasti ir įvertinti tyrėjai. Tyrimo ataskaitoje perteikiant informantų mintis reikėtų vengti dažnai cituoti žeminančius epitetus ar keiksmazodžius, nes interviu ištraukos pašaliniams asmenims gali pasirodyti kaip pašaipos ar humoras. Todėl tyrėjai, cituodami informantų kalbą, turi vengti savo parengtos ataskaitos fragmentais prisidėti prie egzistuojančių nuostatų ir stereotipų įtvirtinimo.

Tyrėjo kaip problemų sprendėjo vaidmuo

Tyrėjui tyrimo metu tenka spręsti teisingo apsikeitimo informacija iššūkius (angl. *fair exchange*). Kokybinio tyrimo metu tyrėjui tenka būti žmogišku ir rūpestingu, išklausti informantus prieš ir po interviu (išjungus diktofoną), netgi pripažinti savo kaip tyrėjo pažeidžiamumą. Todėl po interviu tyrėjai gali jausti kaltę dėl to, kad informantai nebuvo linkę labai atvirai kalbėtis, kad nesugebėta „prakalbinti“, „etines pagirias“ dėl bejėgiškumo jausmo, kad negali niekaip padėti pažeidžiamų grupių atstovams. Tyrėjai gali patirti ir informantų

psichologinį spaudimą „imtis spręsti“ jų problemas (pavyzdžiui, po giluminių interviu su kitos rasės asmenimis, gavus informantų prašymą, reikėjo padėti surasti informaciją, kur šie asmenys galėtų kreiptis dėl galimai nesąžiningų darbo sutarčių, darbdavio išnaudojimo ir sukčiavimo jų atžvilgiu). Į tyrėją kai kurie informantai gali žiūrėti kaip į socialinį darbuotoją, siekiantį spręsti jų problemas. Personifikacijos problema pasireiškia, pvz., bendraujant su romų informantais kalbant apie policiją, kad jie nesuvoktų tyrėjo kaip policijos pareigūno (baudėjo). Dalyvavimas tyrime gali turėti terapinį poveikį informantams ir juos įgalinti (pavyzdžiui, musulmonės moterys tyrėjui dėkojo, kad po interviu jos pasijautė saugesnės, dėkojo, kad bent kažkas rūpinasi, domisi jų patirtimis. Viena musulmonė moteris teigė, jai tai leido išsikalbėti, paskatino labiau apmąstyti savo saugumą ir imtis veikti, siekiant prisidėti prie teigiamo musulmonų įvaizdžio formavimo).

Tyrėjų patiriamas stresas ir darbo krūvis

Tokio pobūdžio tyrimai tyrėjams gali sukelti stresą, nerimą ar psichologinius sunkumus. Tyrėjams, patiriantiems stresą, nerimą ir psichologinius sunkumus, tyrimų metu gali būti reikalingos psichologo pagalba ar konsultacijos. Šiuo metu tokios konsultacijos galimos tik tyrėjams dirbantiems universitetuose (psichologo pagalba). Psichologinius išgyvenimus ir įtampą gali sumažinti ir tinkamas tyrėjų darbo ir poilsio režimas, kuris turi būti numatytas inicijuojant, organizuojant ir vykdant tyrimą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Aldridge, J. (2015). *Participatory Research: Working with Vulnerable Groups in Research and Practice*. Bristol: Policy Press.
2. Berk, R.A., J.M. Adams (2001). Establishing Rapport with Deviant Groups. p. 58–71. In: *Extreme Methods: Innovative Approaches to Social Science Research*, edited by J.M. Miller and R.Tewksbury. Boston: Allyn and Bacon.
3. Birch, M., T. Miller (2000). Inviting Intimacy: The Interview as Therapeutic Opportunity, *International Journal of Social Research Methodology* 3(3): 189–202.
4. Bitinas, L., Rupšienė, V. Žydzūnaitė (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Vilnius: Socialinių mokslų kolegija.
5. Booth, T., W. Booth (1994). Use of Depth Interviewing with Vulnerable Subjects. *Social Science and Medicine* 39(2): 415–24.
6. Hesse-Biber, S.N., L.P. Leavy (2005). *The Practice of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
7. Iganski, P., Levin, J. (2015). *Hate Crime: A Global Perspective*. New York: Routledge;
8. Liamputtong, P. (2007). *Researching the Vulnerable: A Guide to Sensitive Research Methods*. London: Sage.
9. Liamputtong, P., D. Ezzy (2005). *Qualitative Research Methods*, 2nd edition. Melbourne: Oxford University Press.
10. Lichtenstein, B., T. Nansel (2000). Women's Douching Practices and Related Attitudes: Findings from Four Focus Groups. *Women & Health* 31(2/3): 117–31.
11. Luobikienė, I. (2011). *Sociologinių tyrimų metodika*. Kaunas: KTU leidykla Technologija.
12. Matocha, L.K. (1992). Case Study Interviews: Caring for Persons with AIDS. p. 66–84. In: *Qualitative Methods in Family Research*, edited by J.F. Gilgun, K. Daly and G. Handel. Newbury Park, CA: Sage Publications.
13. Minichiello, V., Madison, J., Hays, T., Courtney, M., St John, W. (1999). Qualitative interviews, in Minichiello, V., Sullivan, G., Greenwood, K. and Axford, R. (Eds), *Handbook of Research Methods for Health Sciences*, Addison-Wesley, Sydney, pp. 395–418.
14. Nyamathi, A. (1998). Vulnerable Populations: A Continuing Nursing Focus. *Nursing Research* 47(2): 65–66.
15. Seymour, J., G. Bellamy, M. Gott, S.H.Ahmedzai, D. Clark (2004). Planning for the End of Life: The Views of Older People About Advance Care Statement. *Social Science and Medicine* 59: 57–68.
16. Silverman, D. (2011). *Doing Qualitative Research*. London: Sage.
17. Wellings, K., P. Branigan, K. Mitchell (2000). Discomfort, Discord and Discontinuity as Data: Using Focus Groups to Research Sensitive Topics, Culture, Health & Sexuality 2(3): 255–67.